

KOÓS LEVENTE

„Ha majd az ellenségek kibékülnek, otthon találkozni fogunk.”

Czibor Zoltán és a belügy

Czibor Zoltán az 1950-es évek magyar labdarúgásának egyik ikonikus alakja. A máig egyik legtehetségesebb labdarúgónkként számon tartott „Rongylábú” zseniális játékaival nagyon gyorsan elkápráztatta előbb a Ferencváros, majd a Honvéd közönségét. 1956-ban a Honvéddal Bajnokcsapatok Európa Kupájának mérkőzésére indult Nyugat-Európába, s egy ezt követő dél-amerikai túra után úgy döntött, nem tér haza Magyarországra.¹

Az a tény, hogy a politikai rendőrség még a Honvéd játékosaként beszervezte, csak a közelmúltban vált ismertté. Írásomban a fennmaradt levéltári dokumentumok segítségével kísérletet teszek az olimpiai bajnok labdarúgó ügynöki munkájának feltárására és a korabeli politikai rendőrség működési mechanizmusának bemutatására.

A magyar labdarúgás intézményi átszervezése

A kommunista hatalomátvételt követően a hatalom birtokosai hamar felismerték a magyar sportéletben rejlő politikai kockázatokat és lehetőségeket. A kommunizmus évtizedeiben a labdarúgás nemcsak a magyar társadalom, hanem a pártvezetés részéről is kiemelt figyelemben részesült a többi sportággal szemben. Amíg a futballszurkolók figyelmének középpontjában továbbra is kedvenc egyesületeik eredményei álltak, addig a pártvezetés a sportág mélyebb dimenzióiban található politikai kérdéseket igyekezett tisztázni. Az 1945 utáni belpolitika új nomenklatúrája hivatkozási pontként tekintett a futballra mint olyan tényezőre, amely esetleges sikereivel a munkáshatalom széles tömegeit nyerheti meg a szocializmus eszméjének, és egyben eltüntetheti a hatalom gyakorlóit és a társadalom közötti határvonalakat.²

A nyilvánvaló legitimációs törekvésekkel szemben a politikai diskurzusban a sportkérdések terén egyre inkább a „szocialista erkölcs”, „szocialista embertípus” fogalmi jelentek meg, hangsúlyozva a „felszabadulást”, a korábbi sportélet kispolgári, reakciós elemeinek sportból való fokozatos kiszorulását. A diktatúra kiépítésével párhuzamosan a párt legfelsőbb vezetése sorra írta alá azokat a párthatározatokat, amelyek a magyar sportélet intézményi kereteinek teljes centralizációjához vezettek, és amelyek a Kádár-rendszernek a sztá-

¹ „Elhatároztam, mert féltem attól, hogy visszajön a Sztálin-világ. Semmi több. Nem pénzért jöttem.” Czibor vallott így disszidálásának okáról 1982-ben Surányi András *Aranycsapat* című dokumentumfilmjében.

² Az ötvenes évek futballjának társadalmi legitimációs szerepéről lásd: Majtényi György: *Czibor, Bozsik, Puskás*. Sic itur ad astra, 62. sz. (2011) 219–231.

linista–rákosista hagyományokkal való szakítása ellenére is – bár kisebb módosításokkal – lényegében a rendszerváltásig érvényben maradtak.

Az Országos Sporthivatal 1948-as felállítása után egy évvel a párt legfelsőbb vezetése már kezdeti sikerekről számolt be. „Felszabadulásunk után sportunk vezető szervei hosszú ideig a reakció kezében voltak. Csupán az elmúlt évben a különböző reakciós elemek és a jobboldali szociáldemokraták leleplezése után tudtuk a reakciót visszaszorítani, az Országos Sport Hivatal megalakulásával a sport irányítását kézbe venni. Ezáltal a reakció a sportpolitika felső irányításából kiszorult, és tevékenységét főleg a sportszövetségekbe és sportegyesületekbe helyezte át.”³ Az utolsó mondat már-már hadüzenettel ért fel a sportegyesületek számára, hiszen azok szervezeti-intézményi szerkezetükkel régi, polgári, ezáltal a reakció utolsó bástyáinak számító szervezetekként jelentek meg az elvtársak szemében. A magyarországi sportegyesületek mintegy egyharmadát, szám szerint 612-t sorolt a politikai vezetés a „polgári formájú” egyesületek sorába, mint olyanokat, amelyeknek tömegbázisát a „felszabadulás” után is a reakció táplálta. A munkásosztály hatalmának biztosítása érdekében megoldásként a „kapitalista erkölcsöket és kispolgári hagyományokat őrző” klubok átszervezése, valamint a „reakciós egyesületek” feloszlata merült fel.⁴

1950 novemberében a Magyar Dolgozók Pártjának Titkársága elfogadta az Országos Sporthivatal javaslatát egy új szervezet, a Testnevelési és Sportbizottság felállítására, egyben tovább folytatta a sportegyesületek átszervezését. Bár a hivatalos közbeszédben e törekvések mozgatórugóiként leginkább sportszakmai–politikai kérdések jelentek meg, a valódi cél a sportegyesületekhez kötődő jelentések, társadalmi identitások átrajzolása volt.⁵ Az alapvetően szakszervezeti és rendfenntartói „bábáskodást” jelentő új helyzet tulajdonképpen megszüntetett, pontosabban megszüntetni igyekezett sok olyan, évtizedes múlttal rendelkező identitást hordozó elemet, amelyek a magyarországi klubmozgalom eredeti kelleihez tartoztak. A hagyományos és a futballtársadalom kollektív emlékezetébe már régtől fogva beleégett ellentétek eltüntetése helyett a rendszer újfajta jelentésekkel ruházta fel a pályára kifutó sportolókat egyesületeit.

Még a hatvanas évek legvégén megjelenő futball témájú írások is a magyar labdarúgás megmentőjeként üdvözölték az állampárt „sportszakmai” közbenjárását, és lelkesen köszöntötték a klubok új tulajdonosi-vezetőségi körét. „A régi tagok jól érezték, hogy köszönet illeti a szakszervezeteket, a könnyűipari minisztériumot, a pártot, a szocializmust építő egész államrendszert, hogy méltónak találta az MTK-t a megmentésre.”⁶ „Nagy anyagi nehézségek közepette hősiessé vergődött a kispesti gárda, amikor a Honvéd ajánlata megérkezett.”⁷ Az Újpest újjáalakuló ünnepségén az akkori belügyminiszter, Kádár János mondott rövid köszöntőt. „A Belügyminisztérium sportegyesületeivel már hosszabb idő óta foglalkozunk. A másik egyesülő fél, az UTE sem teljesen idegen nekünk. Szeretjük és becsüljük az UTE-t [...] Mi a Dózsa nevet választottuk, mert Dózsa György nagyszerű példakép. A

³ Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár M-KS 276. f. 54. cs. 73. ó. e. Jegyzőkönyv a Titkárság 1949. november 23-i üléséről.

⁴ Uo.

⁵ Majtényi György: *K-vonal. Uralmi elit és luxus a szocializmusban*. Budapest, 2010. 128.

⁶ Az MTK-ból először Textiles, aztán Bástya, végül Vörös Lobogó lett. Rejtő László: *Kilenc klub krónikája*. Budapest, 1969. 76.

⁷ A Kispesti AC a Magyar Néphadsereg tulajdonába került BHSE, azaz Budapesti Honvéd Sportegyesület néven. Rejtő: *Kilenc klub krónikája*, 390.

magyar nép szabadságküzdelmének hajnalán Dózsa György a hősiesség, a bátorság, a hazaszeretet példaképe volt.⁸

Az íróasztalok mellett meghozott (sport)politikai döntéseket a zöld gyepen sokszor szimbolikusnak nevezhető eredmények követték. Sokatmondó, hogy az átnevezési-átstrukturizációs hullámot követő első bajnokságot (és egyben fennállásának első bajnoki címét) az a Honvéd nyerte, amely egyértelműen a rendszer kedvenc csapatának számított, és amelynek egyeduralma egészen a forradalomig fennmaradt (bár kétszer is a különböző néven szereplő MTK mögött végzett). Az alábbi táblázat az 1949–1956 közötti magyar NB 1-es bajnokságok végeredményét mutatja az első négy helyezett megnevezésével.

1948–1949	1. FTC 2. MTK 3. Kispesti AC 4. Újpesti TE
1949–1950	1. Bp. Honvéd SE 2. ÉDOSZ SE 3. Bp. Textiles 4. Csepeli Munkás TE
1950	1. Bp. Honvéd 2. Bp. Textiles 3. Bp. Dózsa 4. Csepeli Munkás SE
1951	1. Bp. Bástya 2. Bp. Honvéd 3. Bp. Dózsa 4. Vasas SC
1952	1. Bp. Honvéd 2. Bp. Bástya 3. Bp. Dózsa 4. Vasas SC
1953	1. Vörös Lobogó 2. Bp. Honvéd SE 3. Vasas SC 4. Bp. Dózsa
1954	1. Bp. Honvéd 2. Vörös Lobogó 3. Bp. Kinizsi 4. Vasas SC
1955	1. Bp. Honvéd 2. Vörös Lobogó 3. Bp. Kinizsi 4. Vasas SC
1956	1. Bp. Honvéd 2. Bp. Dózsa 3. Vörös Lobogó 4. Bp. Kinizsi

A táblázat alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a Rákosi-rendszer első osztályú labdarúgó bajnokságainak dobogós helyezései rendszerint a kommunista hatalom erőszak-szervezeteinek csapatai között dőltek el, a többi szakszervezeti csapat csak kozmetikázni tudott valamelyest ezen az összképen. A szocialista sportpolitika szimbólumteremtésének két további érdekes vonása a forradalom leverését követő első bajnokság győztesének, a Vasasnak – Kádár János kedvenc csapatának – a diadala, valamint a Fradi 1963-as „amnesztiával” felérő bajnoki címe.

Rákosi Mátyáshoz fordul a Fradi – a Ferencváros és a kommunista hatalom

A Ferencvárossal mint a legnépszerűbb és legnagyobb szurkolótáborral rendelkező egyesülettel szembeni adminisztrációs intézkedések sorozata a klub „beismerő vallomásának” kikényszerítésével kezdődött.⁹ 1948. december 2-án a Népsport „*Rákosi Mátyáshoz fordul a Ferencváros vezetősége*” című cikkében idézte a többek között Münnich Ferenc által aláírt nyilatkozatot,¹⁰ amelynek szövege az elkövetkezendő évek propagandaterméseinek tökéletes prototípusa. A „felszabadulás” óta eltelt időszakban a Ferencvárost „fasisztaizú, demokráciaellenes tüntetések” járatták le, a vezetőség pedig önkritikát gyakorolt, hiszen „a közönség soraiiba befurakodott fasiszta ügynökök aknamunkája ellen” csak kevés sikerrel tudott fellépni. Éppen ezért a Ferencvárosi Torna Club Rákosi Mátyáshoz, „a magyar sport nagy barátjához” fordult. „Föltárjuk előtte a problémákat, hogy útbaigazítást kapjunk tőle a Fe-

⁸ A Belügyminisztérium fennhatósága alatt álló Újpest 1956-ig Budapesti Dózsa, a forradalmat követően a rendszerváltásig Újpesti Dózsa néven működött. Rejtő: *Kilenc klub krónikája*, 161.

⁹ A Ferencváros vezetősége által „írt” dokumentum konkrét előzménye egy Ferencváros–Vasas mérkőzés és az azt követő igen szigorú, négyhetes játékgazdálkodást és pályabeszűrés előíró MLSZ határozat volt.

¹⁰ Münnich Ferenc Budapest rendőrkapitányának 1948-as elnöki székbe ültetését szintén szimbolikus lépésnek tekinthetjük. Erről részletesebben: Hadas Miklós – Karády Viktor: *Futball és társadalmi identitás*. Replika, 17-18. sz. (1995) 89–121.

rencváros helyes útjának megszabásához.”¹¹ Szimbolikusan már az eljövendő útbaigazítás irányát mutatta a szovjet mintára létrehozott új sportmozgalom, a „Munkára és Harcra Kész” nyitőünnepsége is, amelyet az FTC Üllői úti stadionjában rendeztek meg.¹²

A Ferencváros lejáratajának ürügyét Jaross Andor, a Sztójay-kormány belügyminiszterének rövid ideig tartó elnöksége szolgáltatta, akinek neve összeforrt a magyarországi zsidóság deportálásával. A nyilas hatalomátvételt követően is politikai szerepet vállaló, végül 1946-ban halálra ítélt és kivégzett politikus elnöki székbe való „önjelölése” ellen a klub akkori vezetése nem sokat tehetett. Néhány hónapos elnöksége, ha más szempontból nem is, a „nem minden fasiszta fradista, de minden fradista fasiszta” szofisztikus megfogalmazás propagandában való megjelenése miatt mindenképp fontosnak bizonyult.¹³ Jaross személyének és szélsőjobboldali kötődésének hangsúlyozásával a hivatalos diskurzus megteremtette a nyilas, fasiszta ferencvárosi B-közép képét, amely veszélyt jelentett a népi demokratikus berendezkedés számára.

A Ferencvárost végül megfosztották nevétől és színétől, sőt az egyesületek közül egyedülként a futballcsapat ikonikus játékosainak további karrierjét is erősen befolyásolták. Az immáron piros-fehér szerelésben pályára lépő csapat az ÉDOSZ, azaz az Élelmezési Dolgozók Szakszervezetének tulajdonába került, 1951-ben pedig Kinizsire keresztelték. A lelátón betiltották a „Hajrá, Fradi!” buzdítást, a hivatalos tudósításokban pedig elterjedtek a „támadnak az élelmezésiek” és az ehhez hasonló kifejezések. Az 1948–1949-es bajnokságot 140 rúgott góllal megnyerő csapat kezdő tizenegyből (Henni – Rudas, Kispéter – Kéri, Szabó, Lakat – Budai, Kocsis, Deák, Mészáros, Czibor) a kapusnak és szinte a teljes támadósornak kellett kényszerből klubot váltania. Henni Géza saját bátyjának a szabadságáért cserében igazolt a Dózsához. Deák Ferenc a siófoki ÉDOSZ üdülőben vágott pofon két ÁVH-s tisztet, amiért azok számon kérték rajta a Fradi-induló eléneklését – Deák szintén a Dózsához került. Budai és Kocsis a rendszer kirakatsapatához, az Aranycsapat magját is adó Honvédhoz „igazolt”, őket leginkább a kezükbe adott katonai behívókkal „motiválták”.

Czibor Zoltán sem maradhatott a Ferencvárosban, bár a Honvédba kerülésének pontos körülményei mára balladai homályba veszttek. Jóllehet a játékos kálváriájának állomásai ismertek, a Vörös Lobogón, majd a Csepelen keresztül a Honvédba igazolásának körülményei és mozgatórugói – egyelőre – csak visszaemlékezések segítségével mutathatók be. Kő András könyvében idézi Sebes Gusztávnak, az Aranycsapat szövetségi kapitányának naplójegyzetét: „Czibor először a Vörös Lobogóhoz, azaz a Bástyához akart menni. Dobogókón volt edzőtáborban a Bástya, ott összeveszett valamelyik játékosal, akkor elzavarták. A Csepel erőszakolta ki a leigazolását, pár mérkőzés után onnan is eltanácsolták. A felesége sírva jött – akkor született első gyermekük, Czibor katona volt, nagyon rosszul álltak anyagilag – , kérte, hogy segítsék a férjén. Akkor jött Puskás és Bozsik, hogy adjuk oda a Honvédnek, így került oda.” Bányai Nándor, a Honvéd egykori klasszisa elmondása szerint „Czibor elő-

¹¹ A Népsport cikkét közli: Surányi András – Hernádi Miklós (szerk.): *Aranycsapat. A film születése, és ami a filmből kimaradt...* Budapest, 1982. 33–34.

¹² Dénes Tamás – Sándor Mihály: *Futballtörténelmi lecke – nem csak fiúknak.* Budapest, 2003. 122.

¹³ S hogy a megbélyegzésből olykor még a labdarúgóknak is kijutott, álljon itt egy Czibor Zoltán által elmesélt történet, amely az 1952-es helsinki olimpia döntője után játszódott le. „Jövünk haza, kérlek szépen, az »aranyvonattal«, együtt vacsorázunk: Budai, Kocsis, Czibor. »a három aranyásó« – így is hívtak bennünket. Volt egy ilyen nóta... A másik asztalnál velem szemben Kutas, mellette Sebes, háttal Hegyi. Vacsorázunk. Egyszer csak Kutas odaszólt nekünk: »Megint ezek a fasiszták együtt...« Csak annyit válaszoltam: »A moszkvai nagynénéd, az a fasiszta...«” A történetet idézi Kő András: *Szemétből mentett dicsőségünk. Volt egyszer egy Aranycsapat...* Budapest, 1997. 65.

szőr valóban a Vörös Lobogóhoz akart menni, de Bukovi kijelentette,¹⁴ hogy szó sem lehet róla. Aztán a Csepelhez igazolt, ahol két szezont játszott. 1952-ben, az olimpiai eskü alkalmával, a Rózsa Ferenc Kultúrházban Bányai előtt térdelt le Farkas Mihály elé, és azt mondta: »Misi bácsi, a kicsi családom éhen hal, ha nem kerülhetek a Honvédhoz.« Puskást is megkérdezték. »Jöjjön ide – mondta –, úgyis van már itt egy-két bolond.«¹⁵ Minderre a csepeliek így emlékeznek: „A középmezőnyben tanyázó Csepel már régebben hívta a jobb-lás balszélsőt, de csak miniszteri protekciónak (és régi komáromi barátjának, Lovász Bélának) köszönhette a Csepel, hogy a zseniális futballista végül is a klubhoz került. Két idenyt játszott a szigeten, és talán végleg ott maradt volna, ha nem kapja meg 1952-ben a behívóját.”¹⁶ A visszaemlékezéseket természetesen megfelelő forráskritikával kell olvasni, egy közös elemük azonban mindenképpen figyelmet érdemel: a kommunista vezetők, a sportegyesületek új irányítói amolyan korlátlan hatalommal rendelkező kiskirályokként jelennek meg a történetekben, akiknek döntéseit az alattvalóknak maradéktalanul teljesítenük kell.

A Honvédtól az ÁVH-ig: Czibor beszerzése

Czibor Zoltán tehát 1953-ban került a Budapesti Honvédhoz, és ekkor lépett kapcsolatba vele az állambiztonsági szolgálat is. A Sztójánovits Péter néven beszerezett labdarúgó egészen 1956-ig állt a belügy szolgálatában, amikor is a forradalommal egy időben kezdődő nyugat-európai, majd az azt követő dél-amerikai túra után nem tért haza Magyarországra. Hálózati tevékenységéről, így jelentéseiről is csak közvetve tudunk, hiszen az azokat tartalmazó dossziét disszidálása után megsemmisítették.

A futballistát 1953-ban Ferencz József ÁVH-s főhadnagy szervezte be, de ennek körülményeiről csak közvetve tudunk. Nem lehet kétségünk afelől, hogy Czibor felső nyomásra (vagyis egyfajta zsarolás nyomán) írta alá beszerzési nyilatkozatát, amelyet későbbi tartóztíjtje, Erdélyi Jenő is megerősített jelentésében. „Nevetséges volt pl. az elvi alapon való beszerzése is, amikor köztudomású volt a rendszer elleni gyűlölete, és ezt nyíltan hangoztatta is. Meg is kérdezte, mi alapján bíztunk mi meg benne.”¹⁷ Ismerte Czibor Zoltán nyíltan rendszerellenes megnyilatkozásait,¹⁸ minden bizonnyal egyfajta „kozmetikázással”, azaz kedvezőbb statisztikai mutatók elérésének szándékával állunk szemben. Másként megfogalmazva: az állambiztonság saját ügynökhálózatának „rendszerhűségét”, a belügyi szervek irányában gyakorolt autonóm segítő szándékát akarta demonstrálni a felsőbb pártvezetés számára.

Czibort Puskás Ferenc megfigyelésére szervezték be annak az Egyesült Államok részére végzett állítólagos hírszerző tevékenysége miatt, de emellett általános informátori feladatokkal is megbízták a Honvéd labdarúgócsapatán belül: „Ki visz ki és hoz be leveleket. Milyen méretű egyes játékosok csempész tevékenysége. Kinek van hazaárulási szándéka. Általában külföldön kívül, milyen kapcsolatban állnak egyes játékosok. Milyen kijelentések hangzanak el egyes játékosok részéről bel- és külföldön.”¹⁹ Ezek a kérdések tulajdonképpen

¹⁴ Bukovi Márton ekkor az MTK edzője volt.

¹⁵ Kó: *Szemétből mentett dicsőségünk*, 271.

¹⁶ L. Kelemen Gábor – Tózsér László (szerk.): *A Csepel Sport Club 75 éve 1912–1987*. Budapest, 1987. 159.

¹⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11911 10.

¹⁸ Majtényi: *K-vonal*, 142.

¹⁹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 3.1.5. O-11911 8.

ki is merítették azokat a témákat, amelyekre a mindenkori tartótisztek leginkább kíváncsiak voltak. A válaszok és információk birtokában a hatalom megmutathatta valódi arcát: csempésző játékosokat buktatott le, disszidálási szándékokat akadályozott meg, és ami a legfontosabb: emberi életekről, sorsokról döntött. A következmények pedig a mindenkori politikai szükségleteknek voltak alárendelve. Czibor Zoltán azonban nem tartozott a legszorgalmasabb ügynökök közé. Első tartótisztje „beszervezése után azonban sok eredmény rajta keresztül nem ért el, mert a csapat tagjaira vonatkozólag jelentést nem adott. Utolsó tartója Erdélyi Jenő áv. hdgy. [államvédelmi hadnagy] elvtárs volt, akinek jellemzése szerint 1955-ben Czibor írásban is adott jelentést, azonban ez csak annak köszönhető, hogy sokat foglalkozott személyével. Egyébként az állambiztonsági szervekhez bizalmatlan volt. A munka fontosságáról és jelentőségéről nem lehetett meggyőzni.”²⁰ Második, egyben utolsó tartótisztjének számítása szerint Czibor „közös munkájuk” egy éve alatt hozzávetőlegesen 18–20 jelentést adott, M-dossziéja így összesen mintegy 25 jelentést tartalmazhatott.²¹ Ezt valóban nem tekinthetjük termékeny munkának.

Erdélyi Jenő, a tartótiszt

Mielőtt a belügy 1958 májusában elrendelte a Nyugaton maradt labdarúgó körözését, a vele foglalkozó hálózati anyagok összegyűjtése közben szembesültek Czibor Zoltán korábbi hálózati tevékenységével. Utolsó tartótisztjét, Erdélyi Jenőt kérték fel a játékos ügynökmúltjának felelevenítésére, aki részletes jelentésben számolt be kettőjük kapcsolatáról. Erdélyi Jenő „Eperjesi” fedőnéven a BHSE elhárító tisztjeként kulcsfontosságú szerepet töltött be a Honvéd akkori játékosai és az állambiztonság kapcsolatában. Az egyesület tiszti házában berendezett irodában gyakran megforduló vendégek voltak a belügyi szervek munkáját segítő társadalmi kapcsolatok, hivatalos kapcsolatok és természetesen a besűgök is.

Erdélyi Jenő²² államvédelmi karrierje 1952-ben kezdődött, miután elvégezte a Dzerzsinszkij iskola hathónapos képzését. (Erdélyi tagja volt annak a kétszázötven embernek, akik Magyarországon elsőként vettek részt a szovjet mintára létrehozott állambiztonsági iskola képzésében.)²³ Az iskola befejezése után a katonai elhárításhoz került, és a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe tartozó kispesti egyesület elhárító tisztje lett. A forradalom napjaiban az újdonsült Európa-bajnok kosárlabdázónál, Simon Jánosnál húzta meg magát, majd a szovjet intervenciót követően fegyveresen is részt vett a karhatalom munkájában. 1957-ben a Közlekedéselhárító Osztályra került, majd főhadnagyi kinevezése után nem sokkal őrizetbe vették „államtitoksértés és egyéb bűncselekmények alapos gyanúja miatt”.²⁴ A nyomozás során kiderült, hogy „Eperjesi” különböző személyeknek több ezer forintot összegeként szerzett útlevelet, rendszeresen üzentelt csempészárukkal, korábban disszidáló állampolgárt szöktetett vissza az országba. Őrizetbevételekor zsebnaptárában az osztályán dolgozó tizenhat, rendszeresen külföldre utaztatott ügynökének nevét, fedőnevét és munkahelyét találták meg feljegyezve. A dekonspirációt még az is súlyosbította, hogy az állambiztonság részéről a kettős ügynök-gyanú is felmerült vele kapcsolatban: „Egyébként Erdé-

²⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11911 3.

²¹ ÁBTL 3.1.5. O-11911 10.

²² ÁBTL 3.1.1. B-91315 „Eperjesi”

²³ Kozáry Andrea: *Az ÁVH Dzerzsinszkij Tiszti Iskolája* http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/az_avh_dzerzsinszkij_tiszti_iskolaja/ (letöltés: 2015. október 20.)

²⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11911 13.

lyi személye mint »megbízható« személy meg van említve az egyik bécsi hírszerző fedőszerv illegális levelében, amelyet 1957 októberében küldtek be.²⁵

Erdélyi bűnlajstromának élén Bánkúti Géza motorversenyzőnek, a Honvéd SE sportolójának disszidálása állt. A vád szerint a közlekedési elhárító osztály négy beosztottja – köztük Erdélyi – is segítséget nyújtott Bánkútinak, aki az állambiztonság szerint az imperialisták ügynöke volt.²⁶ Az eset mindenesetre nagy port kavart fel házon belül, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a Rendőrtiszti Akadémia tananyagává vált. Az 1960-ban „Éberség és konspiráció a politikai nyomozó szervek munkájában” címen megjelent oktatási segédanyag az ingatag, pénzsóvár, korrupcióra hajlamos, erkölcstelen életmódot folytató operatív beosztott mintájaként jeleníti meg Erdélyit és társait. A James Bond-filmeket idéző állambiztonsági narratíva (autós üldözések, sötét lépcsőházi beszélgetések, veszekedés egy Fiat gépkocsin, Bánkúti épp aznap lépi át a határt, amikor a belügyi szervek lecsapnának rá) azt próbálta demonstrálni, hogy a kommunista elhárítás csak akkor kikezdehető és sorordható veszélybe, ha a külső ellenség a magyar szerveken belül megfelelő táptalajra talál.

A Honvéd elhárító tisztje nem kerülhette el a számonkérést: három év börtönbüntetésre ítélték, amelyből tizenhat hónapot le is ült.²⁷ 1958 decemberében szabadult, és korábbi munkahelyére, a Villamosgép- és Kábelgyárba ment vissza dolgozni Kőbányára. További sorsának egyes részleteiről tájékozódhatunk a Puskás Ferencsel és Czibor Zoltánnal folytatott levelezéséből, de személyi anyaga őrzi a gyár 1963-as jellemzését is. Eszerint a diszpecserként dolgozó volt hadnagy munkájában szorgalmas és becsületes volt, és példamutató magatartás jellemezte. A krisztusi korban lévő férfi ekkor már három éve özvegyként nevelte négy gyermekét.²⁸

Czibor lehetséges hálózati tevékenysége

Czibor ügynök-tevékenységének egyetlen megmaradt dokumentuma Erdélyi jelentése, a tartótiszt–ügynök kapcsolatát felelevenítő dokumentum azonban az időtávlát miatt is alapos forráskritikára szorul. Erdélyit személyi anyaga szerint 1958 decemberében helyezték feltételes szabadságra, vagyis a jelentés megírásakor még börtönbüntetését töltötte. Helyzetéből következik, hogy többszörösen is érdekében állhatott megfelelni az állambiztonsági szervek elvárásainak. Feltételezhetjük, hogy igazolni akarta rátermettségét az operatív munkára, bizonyítani hűségét a belügyi szervekhez egykori tartótiszt szerepének túlhangsúlyozásával, s vélhetően büntetési ideje egy részének elengedését is remélte, ha alapos beszámolót készít. S azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a dokumentum felsőbb utasításra született, Erdélyi tehát ilyen körülmények között idézett fel mintegy huszonöt, Czibor által írt jelentést.

Czibor Zoltán ügynöki tevékenységének konkrét dokumentumait tehát nem ismerjük, s az Erdélyi által leírtakat is csak erős fenntartásokkal kezelhetjük. Mindehhez hozzá kell vennünk a játékos Honvédba való távozásának fentebb vázolt körülményeit s azt is, hogy külön természetű miatt nem ápolt jó viszonyt új csapattársaival. A Honvéd sportorvosa szerint, aki „Fodor Jenő” fedőnéven végzett hálózati munkát a politikai rendőrség számára, a csapaton belüli összetartás „legfőbb gátlója Czibor Zoltán, aki mindenből kivonja magát,

²⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11911 14.

²⁶ ÁBTL 4.1. A-3744 16.

²⁷ Takács Tibor: *Szoros emberfogás. Futball és állambiztonság a Kádár-korszakban*. Budapest, 2014. 75.

²⁸ ÁBTL 2.8.1. 1211 Erdélyi Jenő

és nem azonosítja magát senkivel”.²⁹ Ezt Erdélyi is megfogalmazta: „Véleményem szerint már a kiválasztásnál látni kellett volna, hogy környezete igen rossz természete miatt utálja, és hírszerző lehetőségeit ez nagymértékben csökkenti. Ezért főleg a HSE-n belül, legfeljebb informátori feladatok végrehajtására volt használható, esetleg a válogatottban lehetett volna alkalmazni, nem Honvéd játékosok felé [...] Másik lényeges hiba volt, hogy gyűlölte clubtársait, ez kölcsönös volt, így hajlamos volt cselekményeket eltúlozni, vagyis dezinformálni azzal a gondolattal, hogy ártson azoknak.”³⁰ Egy anekdota szerint 1950-ben, amikor Kocsis és Budai már igen, Czibor viszont még nem volt a Honvéd játékosa, egy alkalommal betért a Corvin Étterembe, ahol korábbi játékosársai tisztí egyenruhában üdögéltek egy asztalnál. Czibor odasétált hozzájuk, majd miután félreérthetetlen gesztussal tudtukra hozta véleményét a Honvédba való igazolásukról, hátat fordítva nekik kisért a ajtón.³¹ A történet pontosan érzékelteti Czibor rendszerrel szembeni ellenszenvét és a kortársak által oly sokszor felelevenített szélsőséges, kiszámíthatatlan magatartását. Érthető tehát, hogy Erdélyi gyakorlatilag eredménytelennek minősítette a tőle szerzett információkat, néhány, Czibornak tulajdonított jelentésre azonban így emlékezett. „Puskás úgyn kívül jelentette még: Kocsis Sándor hazaárlási szándékát, és hogy ebből a célból felesége kiutazását kérte, ezt más is jelentette, így ezt megakadályoztuk. Budai László kapcsolatát a budapesti angol követséggel, innen akart Budai gk-t [gépkocsit] vásárolni. Bozsik József rendszeres levél kivitelét és behozatalát különböző személyek megbízásából. Grosits (sic) Gyula nagyméretű csempész tevékenységét és kábítószer csempészesét. Kalmár Jenő disszidálási szándékát, akinek a felesége bécsi nő /1956. húsvétkor/ a húsvéti torna után. Felesége kiutazását megakadályoztuk. Kotász Antal Angliában lévő gazdag nagybátyjáról, aki nagyobb összeget helyezett le egy bécsi bankban Kotász részére abból a célból, hogy maradjon ki.”³²

Nem tudjuk megítélni, hogy az Erdélyi által említettek mennyire feleltek meg a valóságnak, és hogy valóban Czibor jelentette-e ezeket, hiszen 1955/56-ban egyszerre legalább négy ügynök tevékenykedett a Honvédban, nem számolva azoknak a sportvezetőknek az információival, akik hivatalos vagy társadalmi kapcsolatuként tájékoztatták időnként a politikai rendőrséget. „Sztójanovits Péteren” kívül „Fodor Jenő”, „Kovács Gyula”, valamint a labdarúgó szakosztály akkori elnöke működött együtt hálózati személyként az állambiztonsággal. Mivel ma egyikük M-dossziéja sem található meg a levéltárban, nem ellenőrizhetjük Erdélyi jelentésének valóságtartalmát, mindenestre szinte biztosan kijelenthető: Czibor olyan információval nem szolgált a belügynek, amiről más forrásból ne értesültek volna.

Azt tudjuk, hogy a politikai rendőrséget leginkább Puskás Ferenc érdekelte, mivel azt gyanították, hogy ő az amerikai hírszerzésnek dolgozik,³³ ezért több ügynököt is állítottak rá. „Lényegében ezért lett beszerelve is” – írta Cziborról Erdélyi Jenő, majd így folytatta: „... de mert Puskás Ferencel kölcsönösen utálták egymást, nem volt lehetőség mélyreható felderítést végezni az ügyben...”³⁴ Czibor és Puskás rossz viszonyának emlékét, egymással való rivalizálásukat sok anekdota őrzi. A természetes versengés kölcsönös utálatá válásának történetét a magyar futball anekdotakincsét összegyűjtő munkában is megtalálhatjuk: „Az aranycsapat balszárnyán régóta húzódo vizsály dúlt. Senki sem tudta pontosan, mi baja van Puskásnak Cziborral – és viceversa –, még kevésbé, hogyan is kezdődött a háborúsko-

²⁹ ÁBTL 3.1.1. B-76131 „Fodor Jenő”

³⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11911 10.

³¹ A történetet nekem személyesen elmesélő szemtanú kérésére nevét nem közölhetem.

³² ÁBTL 3.1.5. O-11911 10.

³³ Takács: *Szoros emberfogás*, 67.

³⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11911 9.

dás. Feltehetően pajkos évődéssel, és addig-addig sütögették a vicceket egymás rovására, amíg a legendás 10-es jóvátehetetlenül eltávolodott a legnagyobb 11-estől. Budai Laci határozottan állította, hogy emlékszik a heccelődés kritikus pontjára, arra, amikor a kötözködés átcsapott gyűlölködésbe. Állítólag így történt [...] Puskás a felezővonalnál vitte fel a labdát. Balra nézett és kiáltott Czibornak:

– Mész!

A balszélső ment is mint a csík, vágatott jó 20 métert. A labda persze nem ment. Nem is mehetett, mert Puskás talpa alatt nyugodott. Ekkor Öcsi hozzátette:

– Mész a pi...ba!

És jobbra passzolta a labdát. Mindenki tudta, hogy Czibor méltó válasza nem késhet sokáig. Különös, de nem káromlás, durva pocskondiázás, hanem egy voltaképpen finom, halk mondat készítette ki Puskást. A csapatkapitány nem érte el – talán nem is akarta –, Zoli egyik átadását, és még nyűgösködött is:

– Czibor, nem látod az embert?

Zoli ellenzőt formált a kezéből, hosszan nézett jobbra is, balra is, majd visszakérdezett:

– Embert? Hol itt az ember?

Puskás igencsak zokon vette a sértést. Hosszú ideig szóba sem állt a szélsőjével...³⁵

A helyzetből következően Erdélyi – saját bevallása szerint – másféle feladattal látta el Czibort Puskással kapcsolatban: derítse fel személyes kapcsolatait bel- és külföldön, nyerve meg bizalmukat, puhatólazzon tevékenységükről. A jelentés erre vonatkozó részei szintén egy kémfilm forgatókönyvéhez hasonlíthatók. A Bécsben játszódó epizódokban az emigráns magyarok amerikai tisztként, hírszerzőként, nepperként, hazaárulásra csábító rádiósként (aki kém is egyben) jelennek meg; a labdarúgókat gyanús taxival gyanús villákba viszik, ahol gyanús emberek társaságában idegen személyek között étkeznek. Evés közben a magyarországi viszonyok felől, a kereseti lehetőségekről, az általános hangulatról érdeklődnek. De a jelentéseknek van egy másik lehetséges olvasata is: az emigráns magyarok számára Puskásék és Cziborék, vagyis a Honvéd és a válogatott az egyetlen kapocs az anyaországgal, rajtuk keresztül tudhatnak meg többet rokonaikról, vagy éppen üzenhetnek haza szeretteiknek. Erdélyi szerint ezen a téren sem tudott Czibor sok újat mondani, hiszen azok az emberek, akiket Puskás kapcsolataiként megnevezett, már ismertek voltak az állambiztonság előtt.

1956. október 30-án a Honvéd BEK-mérkőzésre indult Spanyolországba, ahol a Bilbao-val kellett megmérkőznie. Ekkor már ismert volt, hogy a Magyar Labdarúgó Szövetség a belpolitikai események miatt nem járult hozzá a visszavágó mérkőzés budapesti lejátszásához, ezért az majd Brüsszelbe kerül megrendezésre. Az egykori csapattársak visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy Czibor alig volt hajlandó felszállni a csapatot szállító buszra, nem szívesen hagyta el Magyarországot a forradalom napjaiban.³⁶ A BEK-mérkőzéseket követően a futballcsapat egy az MLSZ által egyébként nem engedélyezett dél-amerikai túrára utazott, ahonnan több játékos már nem tért haza. Közülük a három legismertebb labdarúgó ellen (Kocsis, Puskás, Czibor) a BM Katonai Elhárító Osztálya 1958. május 13-án körözést bocsátott ki.

³⁵ Kő András – Török Péter: *A magyar futball anekdotakincse*. Budapest, 1988. 188.

³⁶ Faragó Lajos, a Honvéd akkori kapusa így emlékezett az indulásra: „Hát a Czibort, azt úgy kellett lefogni, már bent álltunk a beszállásban, a csomagok ott a pulton, meg minden, ő visszamegy, ő kiveri az oroszokat.” A riportot Kocsis Tibor *Magyarok a Barcáért* című dokumentumfilmjében láthatjuk

A „Rongylábú” és az ötvenhat utáni belügy

Czibor Zoltánra tehát már kétéves kint tartózkodásakor nyitottak dossziét „Vasutas” néven.³⁷ Az ebben található dokumentumok tanúsága szerint a vele való foglalkozáskor kettős szándék vezérelte a belügyet. Először mint az állambiztonság volt ügynökével akarták felvenni a kapcsolatot, később azonban úgy döntöttek, hogy személyét „lekompromittálják”, azaz a külföldön élő sportolók előtt nyilvánvalóvá teszik a politikai rendőrséggel való kapcsolatát. Minden bizonnyal azért döntöttek így, mert a dél-amerikai túra után hazatérő játékosok arról számoltak be, hogy Czibor a túra során „több játékost ávos spiclinek nevezett, és idegenek előtt le akarta őket kompromittálni”.³⁸ Befolyásolhatta a döntéshozókat az is, hogy a politikai rendőrség ekkor szerzett tudomást arról, hogy Czibort fegyveresen is részt vett a forradalomban, „a HM Ezredes utcai garázs parancsnokát géppisztollyal arra kényszerítette, hogy hagyja el az Ezredes utca területét, a gépkocsikat pedig az ellenforradalmárok rendelkezésére bocsátotta”.³⁹

A dokumentum szerint a belügyi szervek komolyan tartottak attól, hogy Czibort „az imperialista hírszerző szervek hazánk ellen felhasználják, esetleg hazaküldik feladattal”.⁴⁰ Arról is meg voltak győződve, hogy Czibor Olaszországban él, és az egyik olasz futballklubbal kötött szerződést. A csatár állítólagos olasz szerződésének kész tényként való közlése az állambiztonság félreinformáltságát mutatja. A dél-amerikai túra után a kint maradt Honvéd játékosok szétszóródtak a szélrózsa minden irányába. Tény, hogy Czibor Zoltán a volt ferencvárosi kiválóság, Sárosi György hívására az olasz fővárosba utazott, és az AS Roma vezetőségével meg is egyezett a jövőbeni közös munkáról, ám mégis a Barcelona csapatához került.⁴¹ Mindeközben a belügy a hazatérő magyar sportolókon keresztül próbált pontosabb információkat szerezni azokról a játékosokról, akik nem tértek haza. Így tettek Garamvölgyi Ágostonnal is, aki a dél-amerikai túra után Nyugat-Németországban akart letelepedni, azonban 1958 tavaszán mégis hazatért. A Honvéd cserekapusa beszámolt Cziborral való olaszországi találkozásáról is. „Rómában az egy hét alatt egy-két szórakozóhelyen voltunk együtt, de ezt ritkán tette, mert az ottani profi labdarúgás tiltotta ezt, sőt a vezetők súlyosan büntették ezeket. Két-három alkalommal elkísértem Czibort az edzésekre, azzal a szándékkal, hogy én is edzek, de az ottani vezetők és edző ezt nem engedték meg nekem, így csak végignéztem az edzéseket. Baráti köre inkább az AS Roma labdarúgói voltak, idejét a labdarúgópályán és annak klubjában töltötte. Ebben az időben Czibornak sok olasz labdarúgó-rajongója volt már, akik, ha látták, meg-megállították őtet, ezeket a rajongókat én nem ismertem.”⁴²

Bolond, Gonosz, dandy – és más szerepek

Erdélyi Jenő jelentése két további szempont miatt nevezhető különlegesnek: bár egyoldalú, mégis érdekes képet kaphatunk egy tartótiszt és ügynöke kapcsolatáról, amelyben a közeli

³⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11911

³⁸ Czibor forradalomban való részvételét több anekdota őrzi. Az itt közölt változat valóságtartalmától függetlenül fontos, mert Erdélyi Jenő közlésén keresztül ez az információ állt a belügy rendelkezésére. ÁBTL 3.1.5. O-11911 7.

³⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11911 7.

⁴⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11911 6.

⁴¹ Hogy a római szerződés végül nem lépett életbe, a FIFA és az MLSZ eltiltó határozatának volt köszönhető. Czibor és Kocsis végül Kubala segítségével került a Barcelonába.

⁴² ÁBTL 3.1.5. O-11912 29.

ismeretség miatt az alá-fölérendeltségi viszony elmosódása érhető tetten. Másrésztől bepillantást nyerhetünk „az ötvenes évek szűrt levegőjének”⁴³ sajátos világába, amelyben Czibor Zoltán színészekkel és operetténekesekkel eltöltött vidám estéi jelennek meg előttünk.

Erdélyi 1955 júliusától volt Czibor tartótisztje. Kapcsolatuk egy éve alatt találkozásaikban „sok kiesést jelentett, hogy Czibor mint válogatott játékos sokat volt külföldön, edzőtáborokban, azonkívül a saját egyesületével is több külföldi úton volt”. A mintegy húsz külföldi szereplést és a jórészt a tatai edzőtáborban szervezett összetartásokat figyelembe véve valóban számottevők lehettek Czibor igazolt távolmaradásai, vagyis Erdélyi értékelése, miszerint a kapcsolattartás gyakorlatilag hat hónapra korlátozódott, megbízhatónak tűnik. A találkozókról azt is megtudhatjuk, hogy a Katonai Elhárító Osztály ebben az időben nem rendelkezett konspirációs lakással,⁴⁴ így a találkozások zöme kezdetben nyilvános helyeken zajlott. Ez azonban nem tűnt problémamentesnek. „Mivel azonban megfelelő találkozási hely hiányában nagy volt a dekonspirálódás veszélye, ugyanis úgy Czibort, mint engem sokan ismertek, rólam tudták, hogy elh. [elhárító] tiszt voltam – továbbá Czibor előre nem készítette el a jelentését, találkozóinkat áttettem a tisztiházi elh. [elhárító] irodába”.⁴⁵ A kora délelőtti órákban lebonyolított találkozások egyfajta szertartásos rendben zajlottak: cigaretta és némi rövid ital elfogyasztása után az Erdélyi által megteremtett nyugodt légkör hatására Czibor az elmondottakat papírra is vetette. „Nyilvános helyen ugyanis mindig nagyon izgatott volt, hogy meg ne tudják kapcsolatunkat, mert a csapaton belül egyébként sem örvendett nagy szimpátiának, ez a kapcsolatunk viszont ezt még súlyosbítaná, besúgónak tartanák.”⁴⁶ Arra is találunk példát, amikor Czibor – főként a külföldi utak után – megpróbált kibújni a találkozó alól. Erdélyi azonban az általa megnevezett négy-öt ilyen alkalom során személyesen kereste fel őt Attila úti lakásán, és ott íratta meg vele jelentéseit.

„Viszonyunk a hivatalos kapcsolaton kívül tegező, baráti jellegű volt. Egymás megszólítása úgy társaságban, mint egymás között kölcsönösen névről történt, én Zoli, ő Jenő megszólítást alkalmazta.”⁴⁷ Többször előfordult az is, hogy Czibor az elhárító tisztet társaságban Vargának nevezte, ami a korabeli szlengben civilruhás rendőrnyszót jelentett. A Honvéd különböző rendezvényein, bankettjein nemcsak a játékosok és a vezetőség, de az elhárító tiszt családja is többször megjelent. Erdélyi szerint Czibor feleségének az ő feleségével való jó kapcsolata másnak is feltűnt, hiszen úgy nevezték őket, hogy a „két sokgyermekes anya”.⁴⁸ A főhadnagy nem érezte úgy, hogy kapcsolatuk túllépett volna a tartótiszt-ügynök hivatalos viszonyon („lekötelezettség egymás felé legjobb tudomásom szerint nem volt”),⁴⁹ apró gesztusokat azonban tettek egymás felé. Erdélyi útlevelet intézett Czibor Csehszlovákiában élő nagynénjének, a futballista pedig külföldi útjai után csokoládét küldött a tartótiszt gyerekeinek, sőt, Erdélyi egy ízben golyóstollat, felesége pedig rúzszt kapott tőle. A feleségeik közötti feltételezhetően valóban jó viszonyt mutatja, hogy egy alkalommal a férjek tudta nélkül cserélt gazdát egy Czibor által külföldön vásárolt cipő, amely végül Erdélyi legkisebb lányánál kötött ki. A tartótiszt azért sem érezte magát lekötelezve, amiért a

⁴³ Cseh Tamás – Bereményi Géza: *Apa kalapja. Levél nővéremnek*. Hungaroton-Gong Kft., 1993.

⁴⁴ Végül 1956 tavaszától sikerült találkozásaitak úgynevezett T-lakásban lebonyolítani egy Rákóczi úti bérház első emeletén.

⁴⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11911 7.

⁴⁶ ÁBTL 3.1.5. O-11911 7.

⁴⁷ ÁBTL 3.1.5. O-11911 13.

⁴⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11911 13. Czibornak három, Erdélyinek négy gyermeke volt ez időben.

⁴⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11911 13.

valogatott mérközésekre Czibortól rendszeresen ingyenjegyet kapott, hiszen, mint fogalmazott „ő is mint játékos ingyen kapta”⁵⁰ azokat.

Majtényi György az ötvenes évek „szocialista dandyjének”⁵¹ nevezte az Erdélyi jelentésében leírt Czibor Zoltánt. A tartótsízt jellemzésének segítségével, ha nem is teljes pontossággal és hitelességgel, de megeleveníthetjük azt a közeget, amelyben a labdarúgó minden napjait élte. Legközvetlenebb és legszorosabb barátjaként Sumet Lajos alezredest, a Honvéd labdarúgó szakosztályának elnökét nevezi meg Erdélyi, akivel rendszeresen együtt jártak szórakozni. Czibor az ő segítségével vette Tátraplán típusú gépkocsiját, amely a játékos disszidálása után az alezredes tulajdonába került. Erdélyi azt is megemlíti, hogy „Sumet is hálózati személy volt, azonban egymásra sohasem jelentettek. Ha fel is merült valami, mindég kitérő válaszokkal megtagadták a jelentést.”⁵²

Czibor leginkább az Operettszínház társulatának tagjaival töltötte szabadidejét, akik közül többekkel szorosabb baráti, illetve üzleti kapcsolatban is állt. Szentessy Zoltán színész-énekesnek, aki Cziborhoz hasonlóan nyíltan hangoztatta a kommunista rendszerrel szembeni fenntartásait, több esetben útlevelet intézett, de Darvas Ivánnal is baráti kapcsolatban állt. Kedvenc törzshelyük az Operett Presszó és a Művész Club volt. Társaságának tagjaihoz tartozott még Latabár Kálmán, Homm Pál, Sárdi János, Petress Zsuzsa, Takács Paula. A jelentés szerint közülük többen Czibor csempészárúinak vásárlói is voltak. „Érdeklődése a sporton kívül a zene, a színház volt, ezt már színész baráti környezetében ismerte és szerette meg. Ezeken kívül a hazard játékok felé is irányult, és ebben igen ügyesnek bizonyult.”⁵³

Czibor Zoltánt barátai és ismerősei „Bolondnak” vagy „Gonosznak” nevezték. A levéltári források megerősítik a korabeli beszámolók és anekdoták, valamint a későbbi visszaemlékezések azon elemeit, amelyek az Aranycsapat balszélsőjét komolytalan, folyton viccelődő, a környezetével valóban gyakran gonoszkodó emberként mutatják be. „Társaságban érdekes, sajátos szokása volt, sohasem szívta a saját cigarettáját, függetlenül attól, hogy volt nála mindig, de nem is kínált meg senkit, hanem mindig a társaság valamely tagjától kért cigarettát. Ezt már mindenki tudta róla, előfordult, hogy véletlenül más is kért a társaságban cigarettát, mert véletlenül elfogyott, mindjárt megjegyezték »Gonosz II.«, ugyanis Czibort baráti köre csak Gonosznak hívta.” „Igen rossz szokása volt, és ez igen jellemző volt rá, a pénzét mutogatni és nagyvonalúskodni, gyakran szétszórta több ezer Ft-t a földön, és valamelyik barátjával szedette azt össze, amiért az kapott egy százast.”⁵⁴

A játékos Erdélyi jelentésében leírt társaságbeli megnyilvánulásai azonban többnyire a jelenlévők általános tetszését váltották ki. „Legkedveltebb szavajárása a »Nix komplett« volt, ezzel azt fejezte ki, akivel beszélt, az felé, hogy hülye. Másik ilyen szavajárása egy drasztikus szó volt, bárkiről beszéltek előtte, vagy neki, mindég az volt a válasza, hogy »szopjon le«. Ilyenkor egészen artikulatlan hangon nevetett, az egész testét rángatva. Ez teljesen egyénije volt, és mindenkinek tetszett, sokan utánozni is próbálták. Egy másik ilyen szavajárása, ezt főleg nőkkel szemben szokta használni, »De sápadt, angyalkám, vegyen be Citoricilin csöppeket.«” „Társaságban bohóckodásával, élményeinek előadásával, vicceséléssel legtöbbször magára vonta a figyelmet, vígkedélyével igen jól elszórakoztatta társaságát, aminek ezáltal mindég a központja lett.” „Egészen asszimilálódott a színész ba-

⁵⁰ ÁBTL 3.1.5. O-11911 13.

⁵¹ Majtényi: *K-vonal*, 145.

⁵² ÁBTL 3.1.5. O-11911 12.

⁵³ ÁBTL 3.1.5. O-11911 13.

⁵⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11911 14.

rátaihoz, és szokásává vált a bohóckodás, a színészek kifigurázása, utánozása, igen sok viccet tudott és mesélt minden alkalommal.⁵⁵ Czibor Zoltán külön, kiszámíthatatlan egyéniségéhez minden bizonnyal párosult egyfajta megfelelési kényszer is, amit hirtelen jött népszerűsége és sorsának gyökeres megváltozása okozhatott. Belügyi jellemzéséből egyértelműen kiderül, hogy az ötvenes évek Budapestjének nagyvárosi bohém társaságában folyamatosan kompenzálni próbálta e közegetől való idegenségét.

Meddig veszélyes egy disszidált balszélső?

Czibor Zoltán körözési dossziéjának megnyitásával egy időben a népszerű rádiós riporter, az Aranycsapat „12. játékos”, Szepesi György spanyolországi útja után a politikai rendőrség számára készített jelentésében beszámolt arról, hogy Madridban több disszidált labdarúgó is felkereste. „Közülük Cziborral folytattam érdekes beszélgetést. Czibor elmondta, mennyire fáj neki, hogy 1958-as világbajnokságon nem lehet a magyar csapat tagja. Erre vonatkozóan azt kérte, hogy vessem fel Barcs Sándor, a Magyar Labdarúgó Szövetség elnöke előtt, hogy milyen jó hatása lenne nyugaton, ha a Magyar Labdarúgó Szövetség levelet bocsájtana ki, amiben a nyugaton élő labdarúgókról úgy nyilatkozna, hogy Puskást, Kocsist, Czibort szívesen játszattá a világbajnokságon, de a rendelkezésre álló rövid idő miatt az ő szerepeltetésük, csapatba állításukra már nincs lehetőség. Ez a gesztus Czibor szerint növelné a Magyar Labdarúgó Szövetség iránti szimpátiát, megnyugvást keltene a nyugatra ment magyarok körében, és számukra is kedvező helyzetet teremtenének. Czibor szavaiból mindenestre az csendült ki, hogy ma már szívesen visszacsinálná nyugatra távozását, bár a jelenlegi körülmények között egy pillanatra sem gondol a hazatérésre. Azt is megemlítette, annak ellenére, hogy nagy összegű szerződése van, mégis sokkal könnyebben, felelőtlenebbül élt Magyarországon, mint ahogy ma él Spanyolországban. Ennek az a magyarázata, hogy ott sokkal nagyobb a kenyérharc, sokkal fokozottabban kell gondolni a jövőjére, és így minden fillérrre vigyáznia kell. Mint érdekességet elmondta azt, hogy Puskással, akivel itthon állandó éles harcban állott, most rendszeres levélváltásban és igen jó barátságban van.”⁵⁶

A belügyi szervek 1958 után több esetben is elrendelték Czibor „K” ellenőrzését, azaz levelezését nyomon követték. A már szabadlábban lévő Erdélyin, azaz „Eperjesi” ügynökön keresztül az állambiztonság is felvette vele a kapcsolatot. Erdélyi levelére válaszolva írta Czibor: „Mi jól vagyunk, de sokszor hiányoznak a haverok. Sokat beszélgetünk otthonról a Kockával.⁵⁷ Sokszor beszélgetés közben be is piálunk. Komoly italt nem iszik, csak sört és pezsgőt, és bort. Reméljük, az ellenségek kibékülnek, és otthon találkozunk a sok jó haverral.”⁵⁸ Az immár a Barcelona színeiben játszó labdarúgó régi barátjával, Szentessy Zoltánal sem szakította meg a kapcsolatot. 1960 kora telén írt leveléből kiderül, hogy Spanyolországba való érkezése után fél évvel Czibor már spanyol állampolgárnak mondhatta magát. „Van egy ország, aki mindég a hátam mögött van, és bármikor megvéd. Csak töletek nem tud megvédeni, de addig nem is jutok el...”⁵⁹ – fogalmazta meg saját kilátásait a vasfüggöny túloldaláról. Röviden beszámol Szentessynek új egyesületének aktuális helyzetéről is. „A csapat most kezd feljönni, de egy kicsit nehéz lesz a bajnokságot megnyerni. Én már hat

⁵⁵ ÁBTL 3.1.5. O-11911 14.

⁵⁶ ÁBTL 3.1.2. M-19652 28. „Galambos” 28-29.

⁵⁷ Kocsis Sándorral

⁵⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11911 18/1.

⁵⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11911 16.

hete nem játszom, mert egy helyi rangadón kiállítottak. Még két hét van hátra. De a következő szerdán a Wolverhampton ellen játszom, ami Európa Kupa. A Kocka felépült és játszik. Nagyon szeretik, de még nem tudom, miért. Gondolom, hogy a Kuksit⁶⁰ vele akarják megölni, mert az edző nem szereti, s így engem sem szeret, mert mellette vagyok. Nem vésszes, mert rövidesen megy a piczába.”⁶¹ A Barcelona játékos- és üzletpolitikájának e sajátos czibori értelmezése Helenio Herrera edző szempontjából pontosnak tűnt, hiszen a következő bajnoki szezon már Olaszországban töltötte. (Ami Czibort illeti: az Espanol ellen kiállított játékos sem az oda, sem a visszavágón nem lépett pályára az angol együttes ellen.)⁶²

1962 márciusában összefoglaló jelentés született Czibor ügyével kapcsolatban. Ebben megállapították, hogy ellenőrzése továbbra is szükséges, annak ellenére, hogy Spanyolországba ritkán utaznak magyar sportolók, de Czibornak lehetősége van más nyugati országokba utazni, és ott felvenni velük a kapcsolatot. „Másképp Czibor Barcelonában egy jól menő presszót nyitott »Kék Duna« – ahova előszeretettel járnak Magyarországról disszidált személyek.”⁶³ A Kék Duna presszónak mint valami feltételezett kémközpontnak az ellenőrzése azonban nem hozta meg a várt eredményt. A fennmaradt dokumentumok szerint a belügyi szervek egy esetben juttattak be hálózati személyt a Kék Dunába: „Barcelonában 1960. ápr. 18-án Czibor Zoltánnal beszéltem, a fent nevezettnek egy bárja van »Kék Duna« címmel, itt fogyasztottam el 2 üveg hűsítőt és beszéltem el Cziborral. Ő mondta el, hogy nincs jó kapcsolata a barcelonai csapatának edzőjével, és nem is szerepel a meccseken. Olaszországba akar menni, 70 000 dollárt ajánlottak fel részére, ha kiutazik Olaszországba. Politikai oldalról nézve semmiféle megjegyzést nem tett és nem is kérdezett.”⁶⁴

Az új intézkedési tervet végül levették a napirendről, és Czibor Zoltán körözési dossziéját 1963. január 22-én irattárazták. 1981-ben, amikor Puskás Ferenc először látogatott Magyarországra, Czibort is hívták. Egy Sebes Gusztávnak írott 1981-es leveléből azonban kiderül, hogy ő akkor még komolyan tartva a forradalomban való részvétele miatti retorzióktól, nem vállalkozott az utazásra: „Aznap, amikor elmentek [mármint Sebesék – K. L.], beszéltem egy ezredessel, aki a katonai kormányzóságon van. Kérdésemre – amiről beszélünk – azt válaszolta, hogy a nemzetközi katonai törvények szerint 30 év után szabadul fel egy olyan személy (katona), akinek fegyver volt a kezében – vagy soha... Így elhatároztam, hogy kivárom ezt a pár évet, s megérkezésemkor megcsókolom az Anyaföldet és Önt másodszor.”⁶⁵ A labdarúgó először 1983-ban látogatott haza, de csak a rendszerváltást követően telepedett le véglegesen Komáromban. 1997-ben hunyt el.

A levéltári források és a későbbi visszaemlékezések számbavétele érdekes jelenségre hívja fel a figyelmet: a kommunista állambiztonsági szolgálat Czibor esetében egy olyan labdarúgótól várta el a környezetével kapcsolatos információk megszerzését, aki nemcsak nyíltan hangoztatta a politikai rendszerrel szembeni ellenérzéseit, de klubcsapatán belül is a periférián helyezkedett el. Éppen ezért az a törekvés, hogy rajta keresztül közelebb kerüljenek a Honvéd játékosaihoz, eleve kudarcra volt ítélve. A politikai rendőrség ugyanakkor

⁶⁰ Kubala László beceneve

⁶¹ ÁBTL 3.1.5. O-11911 16.

⁶² A Wolverhampton elleni mérkőzés visszavágója mellett azonban ne menjünk el szó nélkül, hiszen Kocsis Sándor törött kulcsonttal lőtt négy gólt az angol együttesnek.

⁶³ ÁBTL 3.1.5. O-11911 43.

⁶⁴ ÁBTL 3.1.2. M-15876 „Békési Gyula”

⁶⁵ A levelet idézi: Kő: *Szemétből mentett dicsőségünk*, 258. Sebes Gusztáv egykori szövetségi kapitány Spanyolországban látogatta meg Czibort, és próbálta rávenni a hazatérésre. A levél e látogatás után keletkezett.

ténykedésével és állandó jelenlétével, ha nem is közvetlen módon, de hozzájárult a magyar labdarúgás legtehetségesebb játékosainak külföldön maradásához.

LEVENTE KOÓS

“When the enemies will make peace with each other, we will meet at home.” Zoltán Czibor and the state security service

After the communist takeover, those in power quickly realized the risks and the possibilities inherent in Hungarian sports life. Parallel with the establishment of the dictatorship, the top leadership of the party signed several party resolutions, which led to the complete reorganization of the institutional framework of Hungarian sports life. With only slight alterations, the results of this essentially survived until the change of regime, despite the fact that the Kádár regime later split with the Stalinist traditions of the Rákosi era.

In my paper, I describe the relationship between the communist power and football through the analysis of an actual state security operation, which—apart from getting us closer to understanding the operational mechanism of the political police of the era—provides interesting additions to the biography of one of the greatest geniuses of Hungarian football history, Zoltán Czibor.

The Olympic gold medalist, world cup silver medalist left winger's first encounter and cooperation with the State Protection Authority (ÁVH) is a typical example of the communist internal affairs authorities' incompetent and ill-advised decisions, which, to use soccer terminology, “went offside”. In practice, Czibor's network activity failed to—and as we will see, it simply could not—yield the expected results, and the action plan the secret police developed after the crushing of the revolution and Czibor's emigration was doomed to failure from the start.

Even though, during the dictatorship, the communist secret police failed to construct the psychological profile of the ideal informer, the scanty archival sources we have on Czibor, and which sometimes need to be treated critically, clearly prove that the footballer was very much unfit for working in the network of informers.